

Illness as metaphor,
Susan Sontag
New York: Farrar,
Strauss and Giroux, 1978
ISBN 0394728440

tekst: prof. dr. Ad Kaptein

43

medische oncologie
december 2021

helende woorden

Kanker schrijven

Niet een roman maar een essay is de bron voor deze column – een essay dat decennia later overigens ook als egodocument te boek kan staan. *Illness as metaphor* van Susan Sontag (1933 – 2004) is op vele wijzen te lezen: als een intellectuele reis langs romans waarin tuberculose en kanker min of meer prominent figureren, als een manifest voor het anti-obscurantisme en als filosofische onderbouwing voor een proefschrift over wetenschappelijk onderzoek naar en klinische zorg voor mensen met kanker waarin geen plaats is voor kwakdenken, maar waar leven met kanker de status van queeste verwerft.

Illness as metaphor en zijn auteur zijn niet alleen in boekvorm tastbaar. De auteur is te horen bij het door haar met zelfverzekerde stem voorlezen van de kernonderdelen van haar boek.¹ Ze klinkt als een ervaren hoogleraar die spreekt voor een grote collegezaal. Te zien is ze ook: op het omslag van haar biografie waarin auteur Benjamin Moser verwijst naar het koffietafelboek met het werk van haar partner, de fotograaf Annie Leibovitz. Daarin staat ook de nogal macabere foto van Sontag kort na haar overlijden.² Doodsoorzaak: borstkanker – een ziekte die door de hoofdpersoon lang uit de publiciteit werd weggehouden.

Sontag voert vele romans op met metaforen waarin kanker wordt geassocieerd met onderdrukking van emotie, van passie. ‘Onderdrukking van emotie leidt tot kanker’, is de kern, de patiënt met kanker is een geremd individu dat subassertief is en gevoelens van vijandigheid onderdrukt. Ze citeert vooral het werk van psychiater Wilhelm Reich en zoekt en vindt bevestiging van dat beeld in tientallen romans. *Mars* van Fritz Zorn past perfect in dat beeld. Als je kanker hebt, is dat de schuld van je eigen psychopathologie. Psychotherapie helpt dus bij het behandelen van kanker. Als de behandeling faalt, is dat de schuld van de niet genoeg veranderende patiënt: ‘niet hard genoeg gevochten’.

Als Sontag haar betoog had geschreven anno 2020 had ze maar weinig actuele romans gevonden waarin de protagonisten worden afgeschilderd als onderdrukkers van passie. Ze zou hebben gelezen over thema’s als omgaan met kanker (*coping*), sociale steun, zelfmanagementvaardigheden en cognitief-gedragsmatige behandeling. Mindfulness als behandelvorm van angst en depressie bij mensen met kanker zou haar mogelijk doen grimlachen.³ Veertig jaar na het verschijnen van *Illness as metaphor* had Sontag kunnen beschikken over wetenschappelijk onderzoek om haar betoog te onderbouwen.⁴ Emoties onder-

drukken en vijandigheid inhouden (type C-gedrag) blijkt niet geassocieerd met het ontstaan van kanker en psychotherapie verlengt het leven van mensen met kanker niet. Op wetenschappelijke congressen van oncologen had ze tientallen voordrachten over kwaliteit van leven kunnen beluisteren, een thema dat nu vrijwel altijd deel uitmaakt van de behandeling van mensen met kanker. Sterker: ze had studies kunnen lezen over hoe het monitoren van kwaliteit van leven de overleving van mensen met kanker in gunstige zin lijkt te beïnvloeden.⁵ Geen psychiatrische pathologie, geen psychotherapie, maar mensen met kanker leren omgaan met hun ziekte en de behandeling, en behandelaars ertoe aanzetten de patiënt zorgvuldig in zijn verhaal te volgen blijkt zinvolle ondersteuning voor patiënten met kanker te zijn.

Genoeg materiaal dus voor het nog te maken proefschrift *Kanker schrijven*. Een hoofdstuk daarin kan worden gewijd aan de auteurs die dit thema meer of minder uitgebreid in hun literaire werk behandelden. Virginia Woolf verbaast zich in haar *On being ill* nog over het geringe aantal romans over *being ill*.⁶ Simon Vestdijk weet een indrukwekkend aantal romans over ziek-zijn te analyseren.⁷ Susan Sontag fundeert haar betoog op literaire bronnen. Dietrich von Engelhardt publiceert indrukwekkende werken over *Literatur und Medizin*.⁸ In de Franse taal is het werk van Hoerni over romans en kanker richtinggevend.⁹ In Nederland lijkt voorzichtig sprake van het ontstaan van een traditie op het gebied van ‘literatuur en geneeskunde’ (LitMed).¹⁰⁻¹³

Sinds Sontags boek lijken metaforen over kanker te zijn vervangen door ‘verhalen door patiënten’; ‘*blaming the victim*’ is vervangen door empowerment. In gewoon Nederlands: schrijven over kanker werkt verlichtend. ←

De referenties zijn te raadplegen in de onlineversie van dit artikel op www.medischeoncologie.nl.

beeld: Keith Peñre

Prof. dr. A.A. Kaptein is emeritus hoogleraar Medische psychologie. In deze column belicht hij romans die ingaan op thema’s als zingeving bij kanker, inpassen van kanker in het bestaan, therapie(on)trouw, levensstijl, zelfmanagement, kanker een plaats geven in een sociaal systeem en kwaliteit van leven. Dergelijke romans kunnen bijvoorbeeld worden gebruikt als bibliotherapie of laten mogelijkheden voor *expressive writing* zien.